

משתגעין ומתלהטין תורת האור החיים הקדוש

פרשת בהר

פנינים טיבוריים משובחים
וטחומותיים נח"פ דברי רבינו

פניני חיים

מוסר חיים לקח מהפרשה במשנת רבינו

בשמי"ם ראש - לזכות ידידנו הרה"ח רבי יהודה בן שרה מרים הי"ו וז"ל

שקולה ה'שבת' כנגד כל התורה כולה

לא תעשו לכם אילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואכן משפית לא תתנו
בארצכם להשתחות עליה.

את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה' (כו א-ב).

צריך לדעת, למה חזר הפתוב וצוה כאן על השבת. ונראה, שנתפנן להסמיה
מפנות שבת למפנה שלפניה, דכתיב "לא תעשו לכם אילים" וגו', לומר, כשם
שעבודה זרה שקולה ככל התורה, גם מפנות שבת שקולה ככל התורה כלה.

רבינו הקדוש מבאר למה חזר ה' לצוות על השבת, ומה הקשר בסמיכות של
מצות שבת לאיסור עבודה זרה. אלא, רצה הפסוק ללמדנו בזה, שכשם שעוון
עבודה זרה שקולה כנגד כל התורה כולה - כך מצות שבת שקולה כנגד כל
התורה כולה.

על זו הדרך מבאר רבינו בספרו חפץ ה', את דברי חז"ל שאמרו: 'כל השומר
שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה מוחלין לו, ודרשו זאת מהפסוק: "אשרי
אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו", והמילה "מחללו"
נדרשת כאילו כתוב שתי מילים 'מחול לו'. ומבאר רבינו, שהיות והשבת שקולה
כנגד כל התורה, יש בה כח לכפר על עבודה זרה ששקולה כנגד כל התורה.

ובפרשת כי תשא על הפסוק "לעשות את השבת לדורתם ברית עולם", דרשו
חז"ל: 'שקולה שבת כנגד כל התורה כולה', ומי שמקיים מצות שבת כאילו קיים
כל התורה כולה. ומרמז רבינו היטב, שהמילה "ברית" בגימטריא 612, ובצירוף
מצות השבת עולה יחד 613, ומרמז הפסוק שהשומר שבת, נחשב לו כמו
שקיים כל התרי"ג מצוות.

עוד מפרש רבינו בהמשך:

יבין לומר על השמיטות, שהם נקראים שבתות, דכתיב (לעיל כה ב) שבת לה',
שמזהיר עליהם לשמורם. וסמך לאזהרה זו אומרו "ומקדשי תיראו", על דרך
אומרו ז"ל (אבות פ"ה) לא נחרב הבית אלא בשביל שלא שמרו מצות שביעית,
וכן אמר הפתוב (לקמן כו לד) "אז תרצה הארץ את שבתתי", והוא עצמו אומרו
"את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו", שלא תסבבו להחרבו כשלא תקימו
מצות השבתות.

"שבתותי" הכוונה על קיום מצות שנת השמיטה, שגם היא נקראת 'שבת'.
ומרמז הכתוב, כי מי שאינו שומר שמיטה וגרם לחורבן הבית, הקב"ה יתבע
ממנו ביום הגדול והנורא עלבון הבית, ויענש על כך שבעונו לא נבנה בית
המקדש.

וזה לשון קדשו הנורא של רבינו:

על הכל יביא ה' במשפט, כל המסבב בחטאו את הדבר הרע הזה, ביום המשפט
הנורא קשיעמד בעל הבית המקדש ויתבע האיש המגרש... והוא מה שרמז
הפתוב כאן באומרו "ומקדשי תיראו" כי ענשו גדול, וישגור מזה ענש השמיטה
לשמרה.

בש"ם בעלאל - לע"נ הרה"ח ר' משה שמואל ב"ר בעלאל ז"ל

ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע (כה יט).

יש לפרש, כיון שבדרכי הטבע אי אפשר לו לאדם לאכול
הרבה מפירות מתוקים, ולא שייך במציאות לשבוע מהם.
ומעתה יאמר האדם, איזה תועלת יש בברכת "ונתנה הארץ
פריה". לכן הבטיח הקב"ה "ואכלתם לשובע", שהפירות
יתברכו באיכות, כך שהאוכל מהם תהיה לו תחושת שובע.

וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את
התבואה לשלש השנים (כה כא).

קשה, דהיה לכתוב 'ועשתה תבואה לשלוש שנים'. ויש
לפרש, דהבטחת הקב"ה היא שאפילו אם הארץ תצמיח רק
כמות תבואה שמספיקה לשנה אחת - יעשה הקב"ה נס,
ואחר שיקצרו את התבואה, היא תכפיל ותשליש עצמה
ותתרבה ביותר, עד שתספיק לשלוש שנים.

כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו וכא גאלו הקרב אליו ונאל
את ממכר אחיו. ואיש כי לא יהיה לו גאל וגו'.

וחשב את שני ממכרו והשיב את העדף לאיש אשר
מכר לו ושב לאחוזתו. ואם לא מצא ידו ישיב לו
וגו' ויצא ביכל ושב לאחוזתו (כה כה-כח).

יש לפרש כל הפרשה על הקב"ה, שמכר את בית המקדש
לאומות העולם, ובהגיע זמן הגאולה והקב"ה רוצה לפרוע
לגמרי החוב, "וחשב את שני ממכרו", יחשב הקב"ה חשבון
כל השנים שבית המקדש מכור אצל העכו"ם. או אז, "והשיב
את העדף לאיש אשר מכר לו", יבואו יסורים, כדי שישובו
בתשובה שלימה על החטאים, ואח"כ "ושב לאחוזתו", ישוב
הקב"ה להשרות שכינתו בישראל בבנין בית המקדש.

וממשיך הפסוק ואומר: "ואם לא מצא ידו די השיב" -
שבאם יראה הקב"ה שכבר אין כוח בעם לסבול חבלי
הצרות, ורבו חובותיהם למעלה מראש, "והיה ממכרו עד
שנת היובל" - ימתין הקב"ה עד זמן המוגבל לגאולה בבחינת
'בעתה', ויצא ביובל ושב לאחוזתו" - ויגאל את ישראל
אפילו יהיו רשעים גמורים ח"ו.

את פספס לא תתן לו בנפש ובמרבית לא תתן אקלף
(כה לו).

יש לפרש בדרך רמז, שהתורה מרמזת לנו כלפי הדברים
שהם 'נושכים' נפש האדם, ומטילים ארס החטא. והיינו "את
כספך לא תתן לו בנשך" - שלא יהא להוט אחר הדברים
הנודמים, שהם הבלי עולם הזה, שהאדם כוסף אותם,
"ובמרבית לא תתן אכלך" - שלא ירבה האדם באכילה של
רשות, כי על ידי כך, הוא מחשיך הנפש. וכלשון רבינו:
'כשמתרבה תאבון המורגש - מתמעט תאבון הרוחני'.

יסורי הגלות הם תיקון והכשר לגאולה

ואיש פי לא יקיה לו גאל. אָמרו ז"ל (סנהדרין צח) פי היסורין והגלות הם תיקון והכשר לגאולה, והוא מה שרמזו "והשיגה ידו", על דרך אומרו (דברים ב טו) "יד ה' היתה עמנו", שהיא מידת הגבורה החזקת בָּאֵמָה בגלות הפז, ובאמצעות זה ישיג למצא פדי גאולת הבית (כה כו).

רבינו מבאר, שיסורי הגלות הם לטובת בני ישראל, וזה תיקון האומה להכשירה לגאולה העתידה. וראה מש"כ הגה"צ **רבי יוסף זונדל מסלנט** זצ"ל במכתבו (נדפס בקובץ אוצרות ירושלים קובץ ז), נגד הסוברים שחובה על כל ישראל לילך לארץ ישראל כדי לקרב הגאולה, שהארץ לבאר ממאמרי חז"ל שאין לנו להשתדל בדבר הגאולה כלל בפעולות טבעיות, רק בתשובה ובתפילה. ושכן מקובל בידו מפי קדושי עליון, והביא דברי רבינו אלה 'היסורין והגלות הם תיקון האומה להכשירה'. וכ"כ **האלישיך הקדוש**, שבכל פעם שיעלה על הלב אריכות הגלות, יש לזכור שכל זה בחסד ד' לתקון הפגמים. ולכן יש לקבל באהבה עול הגלות ולא לנסות לדחוק את השעה בכח ח"ו.

האם הגאולה תהיה בלא תשובה

ואם לא מצא ידו ה' ה'ישיב. פרוש, אם יראה האדון פי אין כח בָּעֵם לקבל חבליים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש ואפס בָּהֶם כח הסבל, וקיה ממקורו עד שנת היכל שהוא זמן המגבל לגאולה בעתה, ואז יצא ביכל נשבו לאחזתו פי קץ הגלות ישנו אפלו יקיה ישראל רשעים גמורים ח"ו (כה כח).

הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (בהסכמתו לס' פדות יעקב, פיש) העיר ע"ד רבינו, דהרי נחלקו בזה תנאים ואמוראים בסנהדרין (צו, ב), **והרמב"ם** (הל' תשובה פ"ז ה"ה) פסק, שרק אם עושים תשובה הם נגאליים, והא"כ כתב רבינו כ"כ בפשיטות דאפילו לא יעשו תשובה יגאלו.

ותירץ, שגם לדעת רבי אליעזר שאין נגאליין אלא בתשובה, מ"מ הלא מצינו לרבי אליעזר עצמו בפרקי דר"א (פרק נ"ג) שאין ישראל עושין תשובה גדולה עד שיבוא אליהו, ומבואר, דאליהו יבוא לפני התשובה, וא"כ אתי שפיר דברי רבינו אפילו דעת ר"א, כי התחלת הגאולה ע"י אליהו יהיה בכל אופן גם קודם התשובה, ואליהו יחזירם בתשובה.

והגאון בעל **המשנה שכיר** ה"ד בספרו **אם הבנים שמחה** (עמ' ס"ב) כתב, שדעת רבינו דאין פלוגתא כלל בין רב ושמואל (סנהדרין שם), דבלא גלות גם שמואל מודה דצריך תשובה, ואם יש צער גלות גם רב, מודה שכבר נסלח לישראל עוונם עם צער הגלות ונגאליין אף בלי תשובה.

וכן מבואר **בדברי רבינו בפרשת ויחי** (מט, יא) וזל"ק: ואמרו 'ובדם ענבים' וגו' נתכוין לומר, כי אם יגיע זמן הגאולה ולא ימצא יין, פירוש, שאין בנו תורה, תהיה הגאולה באמצעות עול ותוקף הגלות, אשר יצירן האומות לישראל, כאומרו ז"ל (סנהדרין צז, ב), כי כשיגיע קץ הנחתם ולא יהיה בישראל זכות לגאולה, יעמיד להם מלך קשה כהמן וכו'. והוא אומר 'ובדם ענבים', כי באמצעות היסורין יודכנו הנפשות ויתבררו ניצוצי הקדושה, כדרך שיתבררו באמצעות בחינת התורה, אלא שזו מלאכתו נאה, וזו מלאכתו בלתי נאה. וכ"כ **רבינו בפרשת משפטים** (כא, יא): "ויצאה חנם". פירוש, הגם שלא יהיה בידם לא תורה ולא מצות, ואפילו לא יכספו לדבר הגאולה, והוא אומר 'אין כסף', כי יסוריה יסיפיקו לפדינה.

ויסוד הדברים שהיסורים הם במקום התשובה, כתב גם **ביד רמ"ה** (סנהדרין שם): די לאכל שעומד באכלו. כלומר, די לישראל בצעקו ואבלו שמתאבלין על גלותו, ואפי' בלא תשובה דין הוא שיגאלו, שגלותם מכפרת עליהן, ע"כ.

והביא המשנה שכיר, מדרש פליאה על הפסוק (במדבר כד, כג) 'אוי מי יחיה משמו אל' קרי ביה 'משמואל', הדא הוא דכתיב 'וסלחת לעוני כי רב הוא', ע"כ, והיא פלא. ומבאר ע"פ האמור, דזה שאמר המדרש 'אוי מי יחיה משמו אל - משמואל', היינו אם תהיה הגאולה באופן שאמר שמואל, ע"י צער גלות בלי תשובה, שאז יהיו צרות רבות ח"ו, ועל זה אמרו מגדולי חכמינו ז"ל בש"ס (סנהדרין צח, ב) 'ייתי ולא אחמיניה', וזה גם מה שמסיים המדרש 'הדא הוא דכתיב וסלחת לעוני כי רב הוא', היינו, דבאופן זה גם רב מודה דכבר נסלח עון ישראל, וגם אליבא דרב יזכו לגאולה.

האם בכל הונאת ממון עובר בלאו של הונאת דברים

ולא תונו וגו'. ופרושנו זה קללהו חז"ל במאמרם שאמרו, אל תונו באונאת דברים, שכן נכלל כל מין אונאה, פי גם המאנה חבירו לרמותו בדרך שקר, הוא מאנהו, ונהי הוא בכלל אונאת דברים (כה יז).

רבינו מחדש, שכל המאנה את חבירו לרמותו בדברי שקר, הרי שהוא בכלל אונאת דברים, ועובר בלאו זה ג"כ. והמנחת **חינוך** (מצוה של"ח אות א') כתב ע"ד רבינו: **'ודברי פי חכם חן ושפתים ישר'.**

אולם, **במנחת סולת** (ח"ב עמ' 94) העיר מדברי הגמ' (בבא מציעא שם): א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, גדול הונאת דברים מאונאת ממון, שבהונאת דברים כתוב "ויראת מאלוקיך", ובהונאת ממון אין כתוב "ויראת מאלוקיך". ורבי אליעזר אומר, שהחילוק ביניהם הוא שבהונאת דברים מצערו בגופו, ובהונאת ממון מצערו רק בממון. ורבי שמואל בר נחמני אומר, שהונאת ממון ניתן להשיב לבעלים, ובהונאת דברים לא ניתן להשיב, ע"כ. הרי מבואר ששני ענינים הם, ובהונאת ממון אין עוברים על הונאת דברים, וקשה טובא על דברי רבינו, דבהונאת קרקעות עוברים על הונאת דברים.

וביותר קשה, דבגמ' מבואר שפסוק זה שנאמר בו "ויראת מאלוקיך", נאמר רק בהונאת דברים, ורבינו מפרש שזה נאמר גם על הונאת ממון.

עוד העיר, מדברי **הרמב"ם** שפסק (הל' מכירה פ"ד הל' טו-ז): המאנה את הגר בממון, עובר גם על לאו של הונאת דברים. וכמו"כ להיפך, מי שמאנה את הגר בדברים, עובר גם על לאו של הונאת ממון, ע"כ. הרי מוכח מדברי הרמב"ם, דרק באונאת גר, הדין כך, אבל בישראל לא, ושלא בדברי רבינו.

וראה **בלחם משנה** שם, שבאמת הקשה על הרמב"ם, למה בישראל לא יעבור באונאת ממון גם על הונאת דברים. ו**באר שמוח** (על הרמב"ם שם) ביאר טעם הדבר, שאם אינה את הגר בממון, דסובר שמצד שהוא שפל אצל ישראל שאינו מגועם לכן מאנהו, ואין לך שפלות דעת מזה, והוי כמבזהו ומשפילהו, משא"כ בישראל לא שייך זה.

אמנם יש לציין, שכדברי רבינו כבר כתב **הסמ"ע** (סי' רכ"ז סקנ"א) בשם המהרש"ל, וזל: ודע דהמהרש"ל כתב דאף דאימטו הני מדין הונאה, מ"מ לא גרעי מהונאת דברים וגניבת דעת, ובכלל "לא תונו איש את אחיו" הן, עכ"ל.

וב**פתחי תשובה** (שם סקנ"א) כתב, דמש"כ ובכלל לא תונו איש את "אחיו" הן, הוא ט"ס, וצ"ל ובכלל לא תונו איש את "עמיתו" (פסוק י"ז), דקרא זה הוא באונאת דברים.

ובספר **ברית יעקב** (סופר, סי' י"ט) הביא, שבספר הדרש והעיון (לעיון) הקשה על רבינו, דאם בכל אונאת ממון עובר גם על הלאו דאונאת דברים, למה אינו לוקה על לאו זה, שהרי כל הטעם שאינו לוקה על אונאת ממון הוא משום דהו"ל לאו הניתק לעשה, וכמש"כ הרמב"ם (הל' מכירה פ"ב ה"א), והרי אמרו בגמרא (תמורה ד, ב) דלא אתי חד עשה ועקר תרי לאוין, וא"כ לפי דברי רבינו יש בה תרי לאוין, של אונאת ממון ושל אונאת דברים.

וכתב שם, די שיישב לפי דברי **התוס'** בחולין (פא, ד ד"ה הנח למחוסר זמן), דכלל זה הוא רק היכא דשני לאוין סמוכין זה לזה [ועיין צל"ח (בבא מציעא סא, א) על התוס' (שם ד"ה לעבור עליו) שזה רק היכא שהם סמוכין ממש ללא הפסק כלל]. אלא, שהביא שם מדברי הפמ"ג **בשושנת העמקים** (כלל ב') שהעלה בזה, שהרמב"ם חולק על התוס' הנ"ל. [ועיין עוד בחי' הגרעק"א (מכות טו, ב) דאיכא אמוראי דס"ל דאפי' בתרי לאוין המרוחקין נמי אמרינן דלא אתא חד עשה ועקר תרי לאוין]. והדרא קושיא לדוכתא.

וה**ברית יעקב** כתב, דלא קשה כלל, שהמדייק בלשון הרמב"ם (שם) יראה שנקט בלשון שאינו לוקה **'מפני שניתן להשבון'**, ולא כתב **'מפני שניתק לעשה'**, והיינו משום דהכא לאו מתורת ניתק לעשה מיפטר מן המלקות, אלא מתורת השבה, שבזה שמחזיר האונאה נתקנו כל הלאוין ונפטר מכולן.

וכעין סברא זו כתב בספר **ימי שלמה** (על הרמב"ם הל' תמורה פ"א ה"א), והוסיף בזה ביאור, דבהשבת הגזילה והאונאה נתקן לגמרי, והו"ל כאילו לא עבד איסורא כלל, ולכן אלים כח העשה לנתוקי כל הלאוין, כיון דנתקן האיסור לגמרי. משא"כ בלאו הניתק לעשה, דאיסורא דעבד עבד, ואף על גב דהכתוב ניתקו לעשה, מ"מ אין העשה מתקן לגמרי למפרע מאי דעבר כבר על הלאו, ולא אלים כחו למיעקר כי אם לאו אחד דלהכי נתקו הכתוב, ולא שתיים.

עם חכמי איטליה

מסעותיו בקהילות איטליה והולנד

כשנתיים ורבע קבע רבנו את מושבו בליוורנו, ואף אותה תקופה לא היתה רצופה. בתחילה, התגורר בליוורנו כשנה וקמעא, ולאחר מסע ארוך שב לליוורנו ושהה בה חודשים אחדים עד לנסיעתו לארץ ישראל. כי בלהט חשקו לייסד את 'מדרש כנסת ישראל' ולהרבות גבולו בתלמידים, יצא רבנו למסע ארוך בכמה קהילות חשובות ונודעות. לא כל תחנותיו ידועות לנו, אך מפירורי ידיעות ומסמכים נוכל לשרטט את התמונה דלהלן:

לאחר שהגיע רבנו לליוורנו בחג השבועות תצ"ט, אנו מוצאים ששהה בעיר במשך כל שנת ת"ק, עד למחצית חודש מנחם אב, אז נפרד מיהודי הקהילה ויצא למסעו. בספר דרשותיו 'מאור החיים' מובאות דרשות שנישאו בתאריכים פרשת משפטים ת"ק ופרשת פנחס ת"ק, ואילו ב"ז לחודש מנחם אב נשא דרשת פרידה בפני שומעי לקחו. אמנם באותה דרשה לא צוינה השנה בה נאמרה, והיא מובאת בסוף הספר 'מאור החיים', ולכן היה מקום לטעות בהשערה כי זו היא דרשת הפרידה שנשא לפני נסיעתו לארץ ישראל בחודש אב ת"ק. אלא שנסיעתו מליוורנו לארץ ישראל היתה בראש חודש מנחם אב, ומן הכורח לקבוע כי דרשה זו נישאה קודם צאתו למסע בקהילות.

זאת ועוד, י"ז במנחם אב חל בשנת ת"ק בשבת קודש, ואילו רושם הדרשה - רבי משה פראנקו ז"ל - סיים בזה הלשון:

"וסיים הדרוש הזה בליל ד' יום י"ז לחודש מנחם, וביקש מאת ה' שימחול את כל מי שלא חלק לו כבוד וגם כן בתורתו, ומחל לפני קהל את כבודו, ה' ישמרו ויולווהו ויצוה את מלאכיו לשמור אותו בכל דרכיו אמן כן יהי רצון". מוכח איפוא, כי בחודש מנחם אב ת"ק יצא מליוורנו, אך משמע כי בדעתו היה לנסוע מיד לארץ ישראל, ולא שיער כי מסבב הסיבות יכונן צעדיו לשוב לליוורנו עוד.

[יתכן וחלק מתלמידיו רבנו נלוו אליו במסעו - וסברה דבר, אם אכן לא התכוון לשוב לליוורנו, אלא להמשיך ולעלות לציון ברינה - אך אין כל תימוכין וסימוכין לדעת מי מהם. רק נודע בבירור, שבכל מסעותיו נלווה אליו תלמידו הנאמן והקרוב, הגאון רבי דוד חסאן זצ"ל, שיצא עמו ממרוקו ולא זזה ידו מתוך ידו עד עליית רבנו לארץ ישראל. פרט זה מוזכר בהסכמת חכמי מודונא לספר 'אור החיים' הקדוש, שכתבו: "עד אשר בא ונראה בכבודו ובעצמו אל תוך מחנהו קדש, ותראנה עינינו האיש אלוקים קדוש, הוא קדוש וה' משרתו קדוש, ונקדש בשתיקה יפה לחכמים"].

בחודש אלול ת"ק, יש לשער מתוך המסמכים שרבנו שהה בדרכים, ובכ' באלול שהה בעיר רויגו הסמוכה למודונא. לאחר שבוע, בכ"ז באלול ת"ק, הגיע למנטובה, כשהוא מצויד באגרת מליצה של הנגיד רבי שלמה חיים סנגויניטי זצ"ל, מאנשי שלומו ואמונו המובהקים. במנטובה, הבטיחו פרנסי הקהילה לרבנו, כי לאחר שיסע וישוב מהולנד, תקבע הקהילה את גובה התרומה

שתינתן לו - ומכאן מקור לכך שפניו היו מועדות להולנד.

בתחילת חודש מר-חשון תק"א היה רבנו בבולוניה שבצפון איטליה. כמה אגרות ששלח לו רבי שלמה חיים סנגויניטי במהלך החודשים הבאים (ו' במר-חשון, כ"א במר-חשון, י"ג בכסלו) נשלחו לוונציה, אך יתכן שלא ישב שם כל אותן שבועות, אלא יצא ונסע לקהילות סמוכות. בכ' במר-חשון תק"א ניתנה הסכמתם של מנהיגי וונציה לבית הדפוס, להדפיס את הספר 'אור החיים' הקדוש, ומסתבר שאז מסר רבנו את ספרו לידי המדפיס. בכ"ה בטבת תק"א אנו מוצאים ששב כבר לליוורנו, ובחודשים הבאים התקיים רצף תדיר וסמוך של אגרות ששיגרו אנשי שלומו אליו לליוורנו. בחודש אדר תק"א כתב רבנו את אגרתו הנודעת מליוורנו לקהילת קסאלי, בה תיאר את מפעלו בהקמת 'מדרש כנסת ישראל'. מכאן ואילך, היתה הדעת נתונה לעלייה לארץ ישראל, כשרבנו עוסק בהכנות מעשיות לקראת המסע, בד בבד עם המשך פעילותו לייסוד החברה קדישא 'מדרש כנסת ישראל'.

עם הגאון בעל 'יד מלאכי' זצ"ל

בכל מקום אשר דרכו בו כפות רגליו של רבנו, נרקמו קשרי ידידות בינו לחכמי העדה, שהתפעמו לנוכח גדולתו העצומה בתורה ובקדושה, וכל אשר שמעו קודם לכן - כאין וכאפס היה לעומת מה שמצאו בהתוודעו אליהם. חכמי ליוורנו - שקהילתה היתה אבן פינה ויתד לכל קהילות איטליה - הפליגו מאד בגדולת רבנו, רוממוהו ונשאווהו עליהם ולא פסק פיהם מלמלל שבחו.

בראש חכמי המקום ניצב הגאון רבי מלאכי הכהן זצ"ל - שנחשב בדורו לאחד מגדולי החכמים והמקובלים ושימש כרבה של הקהילה המפוארת ולימים נודע על שם חיבורו 'יד מלאכי' - ובמבטו הוך והצלול עמד על מהרה על סגולותיו בקודש של רבנו. [מורו ורבו המובהק היה הגאון המקובל רבי יוסף אירגאס זצ"ל - הנודע על שם ספריו בחכמת הקבלה 'שומר אמונים', 'מבוא פתחים' ו'שו"ת דברי יוסף'. רבי יוסף אירגאס נפטר בקיצור ימים ושנים בשנת ת"צ, ורבי מלאכי נטל על עצמו לגדל את יתומיו ולטפל בכתביו. כאשר הוציא את ספרו של רבו 'שו"ת דברי יוסף', בשנת תק"ג, הקדים הקדמה ארוכה בשבח רבו, ואילו בן המחבר כתב אודות הפלגת השבח שהיה רבי יוסף אירגאס מתייחס בה לרבי מלאכי הכהן. מחמת וליוורנו נחשבה 'בירת הדפוס' ורבים ועצומים מגדולי חכמי ארצות המערב הביאו את כתביהם להדפיסם, מתנוססת הסכמתו של רבי מלאכי על ספריהם. כמו גם הגהות ומפתחות שהוסיף לחלק מן הספרים. הרב חיד"א זצוק"ל, בהזכירו את רבי מלאכי הכהן בספריו, כותב אודותיו בסילודין: "וחמותי ראיתי אור על יד היאור, ספר הבהיר 'יד מלאכי' לרבי"ן חסידא עיר וקדיש הרב הרמ"ך נר"ו". ואילו רבי מלאכי, במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו המופלגת, שהיה מכנה עצמו בראשי תיבות מ"ך. ספרו הגדול 'יד מלאכי' - על כללי הגמרא, כללי הפוסקים וכללי הדינים - יצא לראשונה בחייו ובמהדורות נוספות. באחת המהדורות

(ברלין תרי"ז) הוסיף הגאון רבי ישעי' פיק זצ"ל הגהות וציין: "לו ניתן תורה למלאכי" השרת... ועל בקיאותו הנפלאה כל אדם משתאה".

ב'שו"ת בית יהודה' להגאון רבי יהודה עייאש זצ"ל (חלק שני, הנדפס בתוך הספר 'בני יהודה', ליוורנו תקי"ח - סימן מז) מובאת תשובתו של רבי מלאכי הכהן - בנידון סבוך אם יכולים להשקות כוס של עיקרין לבהמה, במקרה שבכך יצילוה מסכנת מיתה - ובה ביקש מרבנו שיצרף את חתימתו על פסק הדין.

[השאלה נשלחה לליוורנו מאלכסנדריה, על ידי רב הקהילה הגאון רבי אליהו הלוי זצ"ל, שהרחיב בצדדי הספק אך לבו לא מלאו להכרע הלכה למעשה. רבי מלאכי הכהן האריך בצדדי ההלכה, ולמרות שמכוח עצם הדין היה נוטה להחמיר - התאזר בגבורה ד'כוח דהיתרא' והקל להתיי על ידי אמירה לעכו"ם, כדי שלא יבוא יהודי הבהול על ממונו ויעבור בעצמו על איסור תורה. התשובה מובאת ב'שו"ת בית יהודה', מפני שרבי מלאכי הכהן ביקש גם ממנו - בתקופה שעשה בליוורנו, תשע עשרה שנה לאחר מכן - שיעבור על דבריו. יצוין, שרבי יהודה עייאש השיג הערות רבות על הכרעתו לקולא של רבי מלאכי הכהן וחלק על מסקנתו להלכה, ובי'פתיח תשובה' (אבן העזר סימן ה, ס"ק י') הביא מחלוקת זו ללא הכרעה. התשובה במלואה הובאה בספר 'כתבי האור החיים הקדוש ותלמידיו' (פסקי דין סימן ה) בהוצאת 'מורשת אור החיים הקדוש' ט"ו תמוז תשפ"ג בני ברק].

הוסיף רבנו שורות אחדות בשולי התשובה הארוכה, וזו לשונו:

הנה מלאכי" אלדים עולים מן הארש, ארשת שפתיו ברור מללו, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' הוא, שמו נאה לו והוא נאה לשמו, יש לו שם בשדה בשמו ובמעשיו ובמקומו. בשמו - כי מלאך הוא; ובמעשיו - שהוא עושה זתים הרבה ותורה יבקשו מפיהו; במקומו - עומד בצד הגד"ר כהן לא-ל-עליון. ולקיים מצוה לשמוע דברי חכמים ולראות בבנו"ת האלוקים, ראיתי את כל הנשתנות מעשה אלוקים המה, אשר שטט החכם השלם בדעותיו מלאך האלוקים, בשבילי נהרדע"ה, לדעת מה יעשה ישראל, וחכם ליה דינא ושורו כלי קרבי בדעת נכונה, וקלע באבני קלעו אל נשר בשמים ואל בין כוכבים שם קינו, עף חד קדוש ומטו שלהוביו לצית שמיא, ואסיק שמעתתא אליבא דהלכתא. והגם דשבילי דקמאי לא חשיך וחמינא לתריס דקאי קמי מקצת מהנהו גירי דקלע רב כהנא חסידא [כלומר: שיש מקום להציב תריס ומגן לכמה השגות וראיות שהוכיח רבי מלאכי הכהן], על כל פנים לענין דינא דן כהלכה לשרוי, לא מיבעיא על ידי עכו"ם, אלא אפילו ישראל. ומאן דעביד כוותיה, ליקום וליעביד ולאסמוכי בר סמכא אתינא, דיורה יורה וידין דין, וכבר אמרה נביא 'ותורה יבקשו מפיהו', כי הוא זה דלדידי חזי לי.

חתמתי פה ליאורני, מאן דמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא"ה אל עיר עז לנו, וקיים במרוצ"ה פדית"ה לפ"ק. ע"ה חיים בן עטר ס"ט.

מתנת ארץ ישראל רק אם ישמרו לקיים תורה ומצוות

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר, וַדָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לַה' (כה א-ב).

רבינו מביא לשאלת חז"ל המובאת גם ברש"י: 'מה ענין שמיטה אצל הר סיני', כלומר: מדוע הוזכר דוקא מצות שמיטה, במה שהקב"ה דיבר אל משה בהר סיני, והלא כל התורה ניתנה שם.

מתרץ רבינו הקדוש, וזה לשון קדשו: ואולי, כי לצד שהזכיר מתנת הארץ, דכתיב "אשר אני נותן", דקדק לומר "בהר סיני", לומר, כי מחמת הר סיני, פירוש, מה שקיבלו בו, היא שנגמרה המתנה, שעל מנת תורה נתן ה' את הארץ.

כלומר: דווקא במצוות שמיטה, שמוזכר בה גם נתינת ארץ ישראל לעם ישראל, הוזכר הענין של הר סיני, לומר לנו, כי זה תלוי בזה, שרק אם נשמור על התורה שניתנה בסיני, ינתן לנו את ארץ ישראל.

ברעיון זה ממש מפרש רבינו בהמשך הפרשה את הפסוק: "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ פְּנֵן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹקִים" (כה לח). ושואל רבינו הקדוש, מהי הכוונה "להיות לכם לאלקים", והרי כבר נאמר בתחילת הפסוק "אני ה' אלקיכם". ומתרץ רבינו, שנתכוין לומר, שתכלית נתינת ארץ ישראל היא אך ורק כדי, 'להיות לכם לאלקים' ולא בשביל תאוות גשמיות.

✽

תועלת מרובה באכילת פת שחרית מלחם של תבואה ישנה

וַיִּרְעַתְם אֶת הַשֶּׁנָּה הַשְּׁמִינִית וְאָכַלְתֶּם מִן הַתְּבֹאָה יֶשֶׁן עַד הַשֶּׁנָּה הַתְּשִׁיעִית עַד בּוֹא תְּבֹאָתָהּ וְאָכַלְוּ יֶשֶׁן (כה כב).

התורה מבטיחה בזכות שמירת השמיטה, שבשנה השישית תצמח הרבה תבואה גם עבור השנה השביעית והשמינית, ויאכלו מן התבואה הישנה. ושואל רבינו הקדוש, שהרי בשנה השמינית יכולים לזרוע, ומדוע הוצרך לנס זה. ומתרץ: שתבואה הישנה משובחת ובריאה יותר מן החדש, והקב"ה ריחם על עמו ישראל שיאכלו מתבואה ישנה. ומסיים רבינו וזה לשון קדשו: 'וכרחם אב על בנים ירחם ה' על עמו'.

והגאון **רבי רחמים פאלאגי** בספרו 'פה ללב', לומד מדברי רבינו נפקא מינה לענין פת שחרית, שכל הסגולות שלה לבטל מחלות וכדומה, נאמרו רק כשאוכל פת שנאפתה מתבואה ישנה.

ובפרשת משפטים כותב רבינו לפרש את הפסוק: 'וַיִּבְרַךְ אֶת לֶחֶמְךָ וְאֶת מִימֶיךָ וְהִסְרִיתִי מַחֲלָה מִקִּרְבְּךָ'. שגם העשיר שהתברך בהרבה לחם ומים, אם הוא חולה, הרי לא יוכל להנות מהאכילה והשתיה ושאר תענוגי עולם, ואין לו משמעות בברכת הלחם והמים, ולכן לאחר שמבטיחה התורה על ברכת הלחם והמים, היא מוסיפה לברך "והסירותי מחלה מקרבך".

נערך מתוך שיעורי אוה"ח הק' מאת הרה"ח יהודה וייס שליט"א

⊗ ⊕ ⊙

הגאולה תהיה אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים

ואם לא מצאנה ידו די השיב. פירוש, אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבליים עוד, וירבו חובותיהם למעלה ראש ואפס בהם כח הסבל, והיה ממקרו עד שנת היכל שהוא זמן המגבל לגאולה בעתה, ואז יוצא ביכל ושב לאחזתו כי קץ הגלות יִשְׁנֹו אֶפְלוּ יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו (כה כח).

רבינו הקדוש כותב בפרשתנו ובעוד כמה מקומות, שכשיגיע זמן הגאולה, אפילו אם לא ישובו בתשובה, יגאלו ישראל על ידי היסורים וחבלי משיח הקשים והמרים, שכבר יראה הקב"ה שאין להם כח לסבול היסורים הקשים, וגם אם יהיו "רשעים גמורים" ח"ו, יביא להם הגאולה.

וכבר אמר אחד מצדיקי הדורות, שרבינו הקדוש והטהור הוא 'עורך דין טוב' עבור כלל ישראל.

ובדרך זה מפרש רבינו בפרשת משפטים את הפסוקים "אם אֶחָד יִקַּח לוֹ, שְׁאֵרָה כְּסוּתָה וְעֹנֶתָה לֹא יִגָּרַע. וְאִם שָׁלַשׁ אֵלָה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ, וְיִצְאָה חֲנָם אֵין כְּסָף" (שמות כא ד) וכדלהלן:

אם אֶחָד יִקַּח לוֹ - שבגלות כל השפּע הטוב עבר לאומות העולם, כאשר 'עיני כל ישראל רואות', אז לפחות **שְׁאֵרָה כְּסוּתָה וְעֹנֶתָה לֹא יִגָּרַע** - שיהיה לכלל ישראל הצרכים ההכרחיים, כמאכל ולבוש, "עונתה" - שהקב"ה יענה לתפלותיהם. **וְאִם שָׁלַשׁ אֵלָה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ** - כמו שאנו רואים שאין לבני ישראל הצרכים הללו, וְיִצְאָה חֲנָם - מהגלות, ואפילו אין להם שום זכות. וְאֵין כְּסָף - אפילו שאינם כוספים ומצפים לגאולה.

תיקונים וגלגולים לנשמות שבעולם העליון

גַּר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ. כִּי אָמְרוּ יוֹדְעֵי נִסְתָּרוֹת לַה' (קב הישר פל"ב), כִּי יֵשׁ בְּחִינַת נִפְשוֹת שֶׁה' מְבִיאָם בְּאֶדָם בְּסוּד הָעֶבֶר, לְסִבּוֹת יְדוּעוֹת, יֵשׁ שְׂבָאִים לְהַתְּגוֹרֵר עִם הָאֶדָם בְּעִשְׂוֹתוֹ אֵיזָה מִצְוָה, כְּדִי לְהַשְׁתַּמֵּךְ בְּמַעֲשֵׂה, וְזוֹכָה בְּזֶה. וְיֵשׁ שְׂבָאָה וּמִתְיַשְׁבֵּת לְסִבּוֹת מַפְלְאוֹת אֲשֶׁר הַפְּלִיא ה' בְּתִקְוֹן הַנִּפְשוֹת. וְכִנְגֵד שִׁנְיָהֶם אָמַר "גַּר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ", כִּנְגֵד ב' הַנִּפְשוֹת הַבָּאִים שְׁלֹא מִדְּעוֹתוֹ כִּשְׁהוּא מִתְחַזֵּק לְשׁוֹב בְּתִשְׁבָּה... וּמִבְּקֵשׁ עוֹד "וְחִי אֲחִיקָ עִמָּךְ", שִׁיחֲזִיר הַנִּפְשׁ בְּתוֹסְפוֹת חַיּוֹת בְּאִמְצָעוֹת עֲבוּדַת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר צָוָהוּ ה' (כה לה).

רבינו כותב בשם המקובלים דבר נפלא, שיש נשמות בעולם העליון שחסרה להם איזו מצוה שלא עשו בחייהם, ואז תבוא הנשמה ותתגורר עם האדם בשעה שעושה המצוה, כדי שתזכה לתיקון השלם, ואותם נשמות גם מסייעים אותו לעשות המצוה, ולאחר שעושה המצוה הם עוזבים את האדם. ויש גם לפעמים שנשמה מעולם העליון באה ומשתכנת בגוף האדם בקביעות, מחמת 'סיבות מופלאות' בסוד העיבור והגלגול.

בזה מפרש רבינו הפסוק "גר ותושב וחי עמך", שיש נשמות הבאות מעולם העליון בבחינת 'גר', ששוכנים בגוף האדם רק בשעת המצוה, כמו גר שאינו דר בקביעות. ויש גם נשמות שהם בבחינת 'תושב', שבאים להתגורר בקביעות בגוף האדם. ועל שניהם מצוה ה' לאדם "וחי עמך", שעליו להביא חיות לאותם הנשמות, שיבואו על תיקונם ושלמותם.

זכותו יגן עלינו זכרוננו צדיק לברכה

משתגעין ומתלהטין בתורת האור החיים הקדוש

פרשת בחקותי

פנינים טיבתיים משובחים
וטובות צדקה נהי' דברי רבינו

פניני חיים

מוסר חיים לקח מהפרשה במשנת רבינו

בשמי"ח ראש - לזכות ידידנו הר"ח רבי יהודה בן שרה מרים הי"ו וז"ל

עסק התורה מכונה בלשון 'הליכה'

אם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וְגו'.

וקשה, מדוע העמל והעסק בתורה נקרא בלשון 'הליכה'. בין כל מ"ב הפירושים בפסוק, מפרש רבינו הקדוש באחד עשר פירושים הללו:

א. שצריך לעסוק בתורה גם בשעת **הליכה בדרך**, כדי שנתקשר עם התורה באהבתה.

ב. כמובא במדרש, שאמר דוד המלך ע"ה 'היו רגלי מוליכות אותי לבית המדרש' - שעל ידי שנקבע בלבנו אהבה וחשק לתורה הקדושה - מכאן זה **ילכו הרגלים** מבלי ידעיתנו אל בית המדרש.

ג. לרמז הענין הכתוב "בכל דרכיך דעהו" - שכל ההליכות **שאדם הולך** לצורך ענייניו הגשמיים, יכוון וינהיג בהם שעושה אותם כדי שיוכל לעסוק בתורה ולקיים המצוות.

ד. אם האדם רוצה ללכת בדרכי התורה, להיכנס ולחדש **מהלכים בפרד"ס של התורה** - פשט, רמז, דרוש וסוד. עליו לזהר שיקיים "ואת מצוותי תשמורו", שלא יגלה פנים בתורה שלא כהלכה.

ה. על פי מה שאמרו במשנה: 'הוי גולה למקום תורה', והיינו כדי שלא יטרד ויתבטל בביתו, וזהו הפירוש "אם בחוקותי תלכו" - שעבור לימוד התורה הקדושה צריך **ללכת מביתו**.

ו. על פי מה שאמרו חז"ל שאין עבירה שהאדם עושה - גורעת ממנו שכר על התורה שלמד, וזה הפירוש "אם בחוקותי תלכו", שעל ידי התורה הם "ילכו" לעולם הבא לקבל שכרם אף על פי שחטאו, **וילך לפניו צדקו** באחריותו.

ז. אמרו חז"ל, שהקדוש ברוך הוא מטייל עם דוד המלך בגן עדן. וזה הפירוש "אם בחוקותי" - שעל ידי שיעסקו בתורה, יזכו להבטחה האמורה "תלכו" שהקב"ה **יטייל וילך עמהם בגן עדן**.

ח. נאמר בספר הזוהר הקדוש, שאדם צדיק וקדוש שעוסק בתורה, אינו מרגיש בצער המיתה, אלא מרגיש כאדם **שהולך ממקום למקום בלי צער**. וזה הפירוש "אם בחוקותי", דהיינו על ידי שיעסקו בתורה "תלכו" - שתזכו לילך לעולם הבא כהליכה בלי צער.

ט. אמרו חז"ל שהצדיקים יכולים להיפטר מן העולם הזה ברצונם ואפילו קודם זמנם, וזה הפירוש שעל ידי עמל התורה **ילכו לעולם הבא כרצונם** מתי שלבם יחפוץ.

י. על ידי התורה הקדושה אדם עולה ממדריגה למדריגה, ומתעלה, וזה הפירוש שבזכות עמל התורה **תלכו ותתעלו**.

יא. נאמר בספר הזוהר הקדוש, שאחרי פטירת האדם, הנשמה עולה בשבילים ודרכים חשוכים ומלאים מזיקים, ורק מי שיש לו את זכות התורה הוא ניצל מהם, בכח התורה שמאירה לו הדרך, וזה הפירוש - "אם בחוקותי תלכו" - שעל ידי התורה תזכו **ללכת ולעבור בדרכים** הללו לאחר הפטירה ללא שום מכשול.

בש"ם בצלאל - לע"נ הר"ח משה שמואל ב"ר בצלאל ז"ל

אם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ (כו ג).

צריך האדם ללמוד מוסר מחוקות השמים, הכוכבים והמזלות, כמו שהם אינם משנים את תפקידם ותמיד עושים בשמחה רצון קונם, למרות שאינם מקבלים שכר ועונש, נמצא שהאדם אשר יתלמד מחוקות השמים, בוודאי ישמור המצוות. שהרי בשונה מהם, האדם מקבל שכר על כל פעולותיו, וזאת הכוונה "אם בחוקותי תלכו" שתלכו בדרכי חוקות השמים, שאינם משנים מאומה מרצון השם יתברך, אז גם אתם "ואת מצוותי תשמורו".

✽

וְאֶכְלֶתֶם לֶחֶמְכֶם לְשֹׁבַע (כו ה).

לכאורה, הרי זה דבר פשוט שאם יהיה להם לחם בוודאי שיאכלו לשובע, אלא ההבטחה היא, שהגם שכבר יהיו שבעים, יוכלו לאכול עוד, וכמו שאמרו חז"ל, שדבר מאכל שהוא מתוק אפשר לאכול ממנו גם כשהוא שבע.

✽

וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר בְּנִיכֶם וּבְשָׂר בְּנִיתֶם תֹּאכְלוּ (כו ט).

קשה, לשם מה באה כפילות הלשון, בשר בניכם ובשר בנותיכם, והיה לומר בקיצור "ואכלתם בשר בניכם ובנותיכם", אלא הפירוש הוא, שהקללה תהיה כל כך קשה ונמרצת, שגם אחרי המקרה הראשון של אכילת בשר בנם, לא יתעוררו בקרבם רגשי חרטה וצער על אבדן הבן כדי שלא יעשו עוד כדבר הזה. וזו הכוונה, שאחרי שיהיה "ואכלתם בשר בניכם", יחזרו ויעשו כדבר הזה "ובשר בנותיכם תאכלו".

✽

וְהִתְדוּ אֶת עֹנֶם וְאֶת עֹן אֲבֹתָם וְהִבֵּאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבֹתָם (כו מ-מא).

כיון שבגלות בני ישראל הם מעורבים בין הגוים ולומדים ממעשיהם, ויתכן שיבוא האדם לידי מחשבת כפירה ויטעה ויאמר שאינו רואה ידו של הקדוש ברוך הוא, וכל הגלות אין מטרתה לתיקון ומירוק לכפרת העוונות. על כן אומרת התורה, שבשעה שהאדם מתוודה על עוונותיו, יכלול בדבריו להאמין "שהקדוש ברוך הוא הביא אותם בארץ אויביהם" לכפר על עוונותם, וזהו חלק מעצם הוידוי על עוונותיו.

להיכנס למקום עבודה לכוף יצרו ולקבל שכר

אם בְּחֻקֵּי תַלְכוּ. שֵׁשׁ שָׁנִי סְבָרוֹת (ע"ז יז). אַחַת שָׁל רַבִּי חֲנִינָא וְאַחַת שָׁל רַבִּי יוֹנָתָן, אָחֵד אָמַר נִחְלָף אֶפְתָּחָא דְעִבּוּדָה זָרָה דְנָכְסִי יִצְרִיָּה, וְאַחֵד אָמַר נִחְלָף אֶפְתָּחָא דְזוֹנוֹת פִּי הֵיכִי דְנִכְפִּיָּה לְיִצְרָן וְנִקְבֵּל אֶגְרָא, וְכָא הִתְנוּב כָּאֵן וְהִכְרִיעַ עִם הָאוּמָר נִחְלָף אֶפְתָּחָא דְזוֹנוֹת. וְהוּא אוֹמְרוּ "אִם בְּחֻקֵּי תַלְכוּ", פְּרוּשׁ, יְכוּלִין אֲתָם לִילֵף וְאֲנִי מִבְּטִיחָכֶם שֶׁ"אַתְּ מִצְוֵי תִשְׁמְרוּ" שִׁיְהִי כּוֹפִין יִצְרָם. וְאִם תֹּאמַר, וְלָמָּה יִכְנִיס עֲצָמוֹ בְּסִפֶּק זֶה, לָזֶה אָמַר "וְעִשְׂתֶּם אֲתָם" כִּדִּי שֶׁתִּטְּלוּ שָׂכָר פְּעוּשָׁה מִצְוָה פִּינּוֹן שָׂבָא לְיָדְכֶם הָעוֹן, וְהוּא מֵאֲמָרְם שֶׁם וְנִכְפִּיָּה לְיִצְרָן פִּי הֵיכִי דְנִקְבֵּל אֶגְרָא (פירוש ח').

בענין זה כתב לדון רבינו בספרו **ראשון לציון** (על ספר יהושע, פרק ב) האיך נכנסו יהושע וכלב לבית הזונה כדי לרגל, וז"ל: הטעם שהלכו לשם הוא, דהנה הגם דבמס' עבודה זרה (יז, א) נחלקו אמוראים, חד אמר נחלף אפיתחא דעבודה זרה וחד אמר דזנות כי היכי דנכפיה ליצרן, **דוקא למיחלף אפיתחא**, אבל למיבת עם הזונה בבית הזנות פשוט הוא דשפיר קרינן ביה (ויקרא יט, ד) "אל תפנו אל האלילים". וזאת יותר גדולה ממה שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי יא, כא) "יד ליד" וגו' ח"ו. [שדרשו חז"ל (ברכות סא, ב) המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה, אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו לא ינקא מדינה של גיהנם, שנאמר "יד ליד לא ינקא רע".]

[וכן מובא **בוזה"ק** (ח"ג פד, א): אסור ליה לבר נש לאסתכלא בשפירו דאנתתא בגין דלא ייתי בהרהורא בישא ויתעקר למלא אחרא, וכך הוה ר"ש עבד, כד הוה אויל במתא והוה חבריא אזלין אבתריה, וחמא לאינתו שפירתא, מאיך עניה, והוה אמר לחבריא אל תפנו.]

ורבינו בפרשת קדושים (יט, ב) כתב: שלא יאמר אדם שלא אסר הכתוב אלא מעשה העריות אבל לא בחינת החושב וההסתכלות ושאר בחינות התיעוב אשר רבו, וכבר רמזו מהם רז"ל כמו המרצה מעות מידו ליד אשה וכו' כמו שדרשו בפסוק "יד ליד", וכאן צוה ה' על הדברים ההמה וכיצא בהם שצריך להרחיק עצמו מהכיעור ומהדומה לדומה לו, כדי שלא יבא להכשל אפילו בדקדוקים ההם, וכמאמר הזוהר בפסוק "אל תפנו אל האלילים". וראה עוד **ברבינו בחיי** ריש פר' קדושים].

ממשיך וכותב בראשון לציון: אכן מצד הכרח, שליחותם להעלים עצמם ביותר דשום אדם לא יחשוד בהם, כי ידועים הם בני ישראל פרושים מן העריות, ובראותם כי נכנסו לבית זונה אין לחשוב עוד בהם מי הם האנשים.

וחששו עוד הם שמה יעשו להם חקירה ודרישה באכילת דבר איסור, לזה כיון שיראו אותם נכנסים לבית הזונה, ובפרט למקום הידוע לכל, אין לבדוק להם, וכמעשה דרבי מאיר דאיתא בש"ס (שם יח, ב) שרדפו אחריהם הרומאים, וברח מהם ונכנס לבית הזונות, אמרו חס ושלום אי רבי מאיר הוה לא הוה עבד הכי.

עוד טעם שבחרו להיכנס לשם, כי משם ידעו מבוקשם אשר באו לרגל, כי כל מקום שילכו לרגל לא יספיק להם לדעת כמצטרך כמו בית האשה הנזכרת, כי שם יתקבצו כל הגדולים ושם ידובר ענינים יותר מכל המקומות, כאשר כן היה שידעו כי נמוגו וגו'. עכ"ל.

ומבואר שאף לסברת האומר שיותר נכון לעבור בפתחא דזונות כדי להתגבר על היצה"ר ולקבל שכר, זה רק לגבי למיחלף אפתחא דזונות, אבל בודאי אין היתר להיכנס לבית הזונות כדי לקבל שכר.

אמנם **בערבי נחל** (פר' שלח, בדרוש הראשון קרוב לסופו) כתב: והנה עובדא דרבי יאשיה ורבי יונתן ידוע דאמרו ניזול אפתחא דבי זונות וניכוף יצרא ונקבל אגרא, **הכי נמי עשו יהושע וכלב שנכנסו לבית אשה זונה למיכף יצרא**.

אותיות שנדבקו בתפילין זה לזה האם מועיל תיקון

אם בְּחֻקֵּי תַלְכוּ. עוד יתבאר על דרך מה שפסק מרן בהלכות תפילין סימן ל"ב סעיף י"ח וזה לשונו, אם נדבקה אות לאות וכו' פסול. ובהלכות ספר תורה כתב הרא"ש, דבקות פסול בספר תורה ואם גרר הדבקות וכו' פשוט. נמצינו אומרים שיש לתר לחקק דבק שבין אות לאות בספר תורה ולא בתפילין, והוא מה שרמז הכתוב כאן "אם בְּחֻקֵּי", פרוש, חקיקות האותיות תלכו כמשפטיהן לחוק אותם, לא לכל תמחקו אלא ואת מצותי שהם תפילין תשמרו לכל תחקו אפילו דבק שבין אות לאות (פירוש ל"ד).

רבינו מביא מה שדרשו חכמים 'וכתבתם' שיהא כתב תם ושלם, שלא תדבק אות אחת בחברתה אלא כל אות תהא מוקפת גויל מכל רוחותיה. והביא, שבהלכות ספר תורה נתבאר שאם גרר הדבקות כשר, אבל בהלכות תפילין לא נתבאר כן, **משום שבתפילין אין לחקוק** אפילו דבק שבין אות לאות.

וכבר תמהו על דברי רבינו **בכסא אליהו** (סי' ל"ב סק"ז), וביפה **ללב** (ח"א או"ח סי' ל"ב אות י'), שהרי בשלחן ערוך הלכות תפילין שם נפסק להדיא: ואם נדבק האות לאות בין קודם שתגמר ובין אחר שנגמרה פסול, ואם **גרר הדיבוק והפרידה כשר**, ולא מקרי חק תוכות מאחר שהאות עצמה היתה כתובה כתקנה. ע"כ. וכן פסק השו"ע להלן (שם סעיף כ"ה): אבל להפריד האותיות הדבוקות אחר שכתב לפניהם שפיר דמי, דכיון שהאות צורתה עליה כשמפרידה מחבירתה לא הוי ככותב, ע"כ. הרי מפורש דאף **בתפילין כשר ע"י חקיקה** ולא חשיב שלא כסדרן.

ובשו"ת **יביע אומר** (ח"ז או"ח סי' ד') הביא תמיהתם, והוסיף שבפקודת **אלעזר** (סי' ל"ב סי"ח) הביא קושית הכסא אליהו הנ"ל, וכתב שהוא טעות סופר בדברי רבינו, ובמקום מה שכתוב 'מה שפסק מרן בהלכות תפילין סי' ל"ב סי"ח', צ"ל 'מה שפסק הב"ח בהלכות תפילין סי' ל"ב ס"ד'. ואכן כן כתב הב"ח (שם) וז"ל: ולענין הלכה נראה **דבתפילין פסול בנגיעת אות לאות** אפילו בשאר תיבות וכו', **ואין לו תיקון**, אבל בס"ת יש לו תיקון לגררו אפילו נדבקו אותיות השם, ע"כ.

אך ביביע אומר (שם) השיב ע"ז, שעדיין הדבר תמוה, שהרי גם דברי הב"ח תמוהים מאד, וכמבואר **בס"ז** (שם סק"ג) שהביא דברי הב"ח, וכתב ע"ז שפשוט שאיזה תלמיד טועה כתבו, וא"כ איך יעלה על הדעת ליישב דברי האור החיים בדבר תמוה כזה.

הדבק הנמצא בספר תורה שאפשר לגוררה אינו פוסל

עוד ירמז על פי מה שהעלו האחרונים (מגן אברהם סימן קמא ס"ק ז) כי ספר תורה שנמצא בו דבק מתר לקרות בו ואין צורך להוציא אחר מטעם שזכור לגררה, וכל שראוי לבל"ה וכו' (מנחות קג): וחדשו עוד האחרונים (ט"ז או"ח סימן לב ס"ק יח) שפסול הוא יום שבת שאין יכול לגררה מטעם שהמניעה אינה מצד הספר תורה אלא לצד שמירת שבת. והוא אומרו "אם בְּחֻקֵּי" דבר שהוא עומד לחק שהוא דבק האות, "תלכו", פרוש, יש לכם רשות להורות כי הוא דרך שילכו בו ולא יצטרכו להוציא אחר, ואפילו יהיה בזמן שאינם יכולין לתקן שהוא יום שבת קודש שמצותי עליכם לאסר (פירוש ל"ה).

כ"ק האדמו"ר **בעל פני מנחם** מגור זצ"ל (בה"ב תשנ"ד ס"ג ד"ה באור החיים, וכן בהגהות פני מנחם כת"י) כתב על דברי רבינו: ולכאורה נראה פשוט רחוק. ואולי רמז לנפשות בני ישראל הדבקים בהש"ת, דבקים ממש, שבעצם נפשם טובה, ומה שיש לעתים פגם אפשר וצריך להסירו, ובשבת שהוא יומא דנשמתא איתא באמרי אמת' שאז אין צריך כל כך לאזיל סומקא ואתי חוורא, להתבייש בעוונותיו, "לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו" (ישעיהו כט, כב), "יחורו" לשון כביסה, להסיר הדבק.

והיינו, דבני ישראל בעצמותם דבקים בהש"ת, כמו שנאמר "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם" (דברים ד, ד) דבקים ממש, ואפילו אם ע"י העונות נדבק בהם דבר המפסיק, כדכתיב (ישעיהו נט, ב) "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם", אעפ"כ אינו מעכב, לפי שיכולים להתגבר על זה בכח השבת, יומא דנשמתא, שע"י השבת מתברר שבעצם נפשם טובה, ומה שיש לעתים פגם, זה מסיבות חיצוניות ולא מצד עצמותם.

תקופת הגלות שערך רבינו האור החיים הקדוש – והתגלות מ"ב הפירושים על הפסוק "אם בחוקותי תלכו"

אותו על דעתו. לקראת הסעודה השלישית הפציר השמש באורחו-רבינו כי יתאפק ולא ישמע את קולו. "הפעם", הזהירו, "כבר לא אוכל יותר להגן עליך". רבינו לא הגיב אף הפעם, ולכן סבר השמש, כי ודאי דבריו נתקבלו על ליבו. לעת סעודה שלישית התלהב הרב מרא דאתרא ביותר, פניו היו להבים ונפשו משוטטת בעולמות עליונים, הקהל עצר נשימתו עד ששבה אליו רוחו, והוא חזר ודרש בפני הנאספים ארבעה עשר פירושים נוספים על אותו פסוק ראשון, אשר בפרשת "בחוקותי".

גם את הפירושים האלה קיבלתי בשמים משמו של הצדיק הנשגב רבי חיים בן עטר, סיים הרב את דבריו בהתרגשות. - "חיים בן עטר!?" בשלישית, נשמע קולו של ה"אורח" מירכתי השולחן. זעזוע פקד את כל הנאספים, הכל ביקשו להעניש בתוקף את "החצוף", אשר הוחזק בשלישית לזלזל בכבודו של קדוש עליון. "הפעם" אי אפשר לחשות עוד". הוחלט, אפוא, פה אחד, כי יש להעמיד בית דין מיוחד, כדי לדון בדנינו, כדין **מבזה תלמיד חכם**. בינתיים הוחלט לכולא את ה"אורח" בחדר קטן וחשוך, עד הוצאת דינו. אט אט נרגעו הרוחות והקהל המשיך בסעודה. **לפתע** התחוללה סערה איומה. רוח עזה החלה מנשבת ועוקרת עצים ורעפים. ברקים מסנוורים התנוצצו ורעמים מחרישי אזנים פלחו את האויר. כל העיירה היתה כמקרה, זעקות שבר וקריאות לעזרה נשמעו מכל עבר.

בשמוע הרב אודות הסערה והמהומה הסתגר בחדרו, כדי לשאול בשל מי הסער הנורא הזה. "להוי ידוע לך", ענו לו משמים, "כי האיש אשר סגרת על מסגר ובריה, הוא הינו רבי חיים בן עטר בכבודו ובעצמו. במשך כל השבת נחים הרשעים מן הגיהנם הלוהט, אך עם צאת השבת, בהבדיל רבי חיים בן עטר על היין, מתחילים ימות החולין, ואז נפתח הגיהנם והרשעים מושלכים אליו בחזרה. אך עתה, כאשר הקדוש הזה יושב במאסר ואינו יכול להבדיל על יינו, שוררת מהפכה בעולמות העליונים. מלאכי החבלה מבקשים להשליך את הרשעים לגיהנם, שם מחכה להם שר הגיהנם, ומאידך טוענים הרשעים, כי השבת עדיין לא חלפה, שכן רבי חיים בן עטר לא הבדיל עדיין על היין, וזוהי הסיבה לסערה האיומה המשתוללת בחוץ".

כדי להשקיט את הסער - אמרו לו לרב - "עליך לשחרר תיכף ומיד את הצדיק ממאסרו". ועוד הטילו עליו, על הרב, לבשר לרבינו, כי תם עוונו וחטאו נתכפר. יכול הוא לסיים גלותו ולשוב לביתו. הרב הרבה לבכות ולהתחנן לפני רבינו, כי יסלח לו על השגגה בפגיעה בכבודו. ושמחה רבה שמח רבינו בשומעו דברי הרב, והודה לו מאד, אך על אף הפצרותיו, סירב להישאר עמהם עוד זמן מה. וללא שהיות יצא לדרכו, כדי להספיק להגיע לעירו, לקראת חג השבועות.

עליו רוח ה': ארבעה עשר חידושים נפלאים נוספו לו על הפסוק הנ"ל, וגם אותם חרט במטהו על העפר אשר סביבו. הוי אומר, כי אצר במוחו ארבעים ושנים פירושים על אותו פסוק.

אזור בכוחות מחודשים, החיש רבי חיים בן עטר את צעדי, עדי הגיעו אל העיירה הסמוכה. שעת בין הערביים היתה, כאשר קהל המתפללים עמד הכן, כדי לקבל פני שבת המלכה. הוא הצניע במהירות את חפצי החולין, ועמד להתפלל בפינת בית הכנסת בסמוך ל"ארחי פרחי". איש מבין המתפללים לא שיער בנפשו, שקדוש עליון שוכן בקירבם, עם סיום התפילה הבחין שמש בית הכנסת באורח, והזמינו לסעוד על שולחנו. תוך כדי סעודה, פנה בעל הבית לאורחו: "נוהגים אנו בני הקהילה, לסיים את הסעודה בביתו של הרב דמתא, שם שומעים אנו דברי תורה נפלאים, לאחר מכן מברכים ברכת המזון בצוותא. אם תאבה, תוכל גם אתה להשתתף עמנו". הסכים רבינו להצעה, ויחד צעדו השנים לעבר ביתו של הרב. בהגיעם שמה, שוב הצטנע רבי חיים וישב בפאתי השולחן. דממה שררה בחדר. באותה שעה ישב הרב, שהיה צדיק נשגב, בראש השולחן ראשו שעון על ידיו וכולו דבוק בעולמות עליונים. איש לא העז להפריע הדממה, שכן ידעו הכל, כי רוחו של רבם מרחפת עתה במרומים ומשיגה השגות נפלאות. בחרדת קודש צפו המאזינים לשוב רוחו של הרב לקרבו, כדי להשמיע תורותיו הנפלאות.

והנה הרים הרב את ראשו, פנה אל הנאספים, והחל מפרש להם את הפסוק הראשון של פרשת השבוע "אם בחוקותי תלכו". קולו עלה וגאה מהתרגשות, עד שסיים את הפירוש הארבעה עשר לאותו הפסוק, ואז אמר בהתלהבות: "הפירושים הללו ששמעתי זה עתה בפמליא של מעלה, חידשם הצדיק רבי חיים בן עטר, החי עמנו בעולמו זה". - "חיים בן עטר!?" נשמע קולו של ה"אורח" מירכתי השולחן. **הקהל רגז ורטן:** כיצד העז קבצן עלוב זה, לבטא שמו של קדוש עליון, ללא הוספת תוארי כבוד? אך השמש, שהרגיש עצמו כאחראי על אורחו, ביקש את האנשים להניח לנפשו של העני המסכן...

למחרת, שוב ביקש השמש מרבינו, כי יבוא עמו אל הרב, אך הזהירו לבל יחזור על משוגת-אמש. רבינו לא השיב מאומה, ולכן חשב בעל הבית, כי התקבלו דבריו. גם בסעודה זה נהג הרב כפי שנהג בליל אמש. לאחר זמן מה של התפשטות הגשמיות, שב אל עצמו והחל מפרש את הפסוק הנ"ל בארבעה עשר אופנים חדשים. כאשר סיים אף עתה דבריו, הדגיש ואמר, כי חידושים נפלאים אלה חידשם "הצדיק הקדוש והמופלא רבי חיים בן עטר" - "חיים בן עטר!?" נשמע בשנית קולו של "הקבצן" מקצה השולחן. **הרב נחרד וביקש להעניש את האיש**, שזלזל בשנית בכבודו של הצדיק, אשר דבריו נלמדים במתיבתא של מעלה. אך השמש נחלץ גם הפעם להגן על בן חסותו, והתחנן כי יניחו לו מאחר והעניות היא המעבירה

מדי יום חמישי בשבוע, נהג רבינו הקדוש מרן רבי חיים בן עטר לשחוט עגל לכבוד השבת ולחלק את בשרו בין תלמידי החכמים העניים שבעיר. פעם אחת פגעה מחלה בבקר, ובעקבות כך נטרפו כל הבהמות שנשחטו בעירו 'סאלי' לכבוד שבת. רק העגל שנשחט עבור רבינו נמצא כשר למהדרין, מאחר **ובשרו הוקדש אך ורק לצרכי תלמידי החכמים**, לכן נותרו כל אנשי העיר ללא בשר לשבת. כאשר נודע לאחד מן הגבירים, כי העגל של רבי חיים בן עטר ראוי לאכילה, מיהר לביתו של הצדיק בתקווה להשיג מנת בשר כלשהיא, שכן היה האיש מהדר מאד בכבוד השבת. בבואו שמה ביקש מרבינו למכור לו נתח בשר בכל מחיר. **"אין זה אטלז"**, אמר לו רבי חיים, "הבשר כולו מיועד עבור 'תלמידי החכמים' העניים".

עודם מדברים ואל החדר נכנס אחד מן "הלקוחות" הקבועים, כדי לקבל את מנתו. הביט בו העשיר בבזו ופנה אל רבי חיים בלגלוג: "הגם לזה תלמיד חכם יקרא?" היטב חרה לו לרבינו על דברים אלה, אך החריש ולא ענה לעשיר מאומה. נתן לעני את מנתו ופטריו לשלום. כאשר נוכח העשיר כי אפסה תקוותו לקבל את מבוקשו, קם ועזב את המקום בחרי אף.

בלילה ההוא עלה הצדיק על יצועו שמח וטוב לב, הנה סייע הקב"ה בידו, וגם הפעם הצליח לקיים את מנהגו, בזיכוי תלמידי חכמים בבשר לכבוד שבת. אך כאשר נעצמו עיניו, נתגלה לפניו חלום מבעית. מן השמים הודיעו לו כי חטא, מאחר **ולא מחה על עלבוננו של התלמיד חכם** שנתבזה על ידי העשיר. אי לכך, נגזרה על רבינו גזירת גלות למשך שנה תמימה. כאשר ניעור רבי חיים בן עטר משנתו, זכר את דבר החלום, והצדיק עליו את הדין. מיד עם צאת השבת החליף את בגדיו בבלואי סחבות, נטל עמו צרור קטן, תפילין ומעט לחם יבש, נפרד מבני ביתו ויצא לגלותו.

קשים ומרים היו מעתה חייו של רבינו. שעות ארוכות שירך את רגליו בחול הלוהט, מעיר לעיר ומכפר לכפר. הוא השתדל שלא ללון שני לילות במקום אחד, ולא פעם רעב ללחם וצמא למים. אך את סבלו קיבל באהבה, ורק ביקש מבואר עולם, שיסלח לו על החטא. לאחר שבועות מספר של סבל ונדודים, נקלע הצדיק לשדה רחב ידיים, סמוך לאחת העיירות. היה זה בבוקרו של יום שישי, בשבוע פרשת "בחוקותי". עייף וייגע נשען רבינו על גזעו של עץ בודד, ורעיונותיו החלו לרחף בעולמות נשגבים. הגיונותיו נסבו על הפסוק הראשון של פרשת השבוע "אם בחוקותי תלכו", הצדיק הרבה להתעמק בכתוב, עד שחידש ברעיונו **ארבעה עשר חידושים** על פסוק זה. וכדי שלא ימחו מזכרונו, רשם אותם על פני האדמה במטה שבידו. רוח חדשה נמסכה בקרבו. הוא הוסיף ללכת, ותוך כדי הליכה גאו רעיונותיו, **וארבעה עשר פירושים נוספים** עלו בליבו על אותו פסוק. שוב רשם אותם רבינו על פני הקרקע והמשיך בדרכו. בעוברו כבדת דרך נוספת, צלחה

נערך מתוך שיעורי אור"ח הק' מאת הרה"ח יהודה וייס שליט"א

שפע המטר והפרנסה – בזכות לימוד התורה

אם פקדתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם.

המזונות והפרנסה נקראים 'חוקה', וכדכתיב "לחם חוקי" (משלי ל ח), ואומרת התורה שאם האדם רוצה לילך בחוק המזונות הקצוב לו מהקב"ה - עליו לשמור התורה והמצוות. וכשיש חוסר בפרנסה - זה מוכיח שחסר בלימוד התורה ובקיום המצוות.

וכפי שאמרו רבותינו במסכת אבות: 'אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח', ויש לנו ללמוד מזה מוסר גדול, שאם לא ילמדו תורה אין הקדוש ברוך רוצה להשפיע "קמח" שמרמז על פרנסה. וזו הכוונה 'אם אין קמח' - אם אתה רואה שאין לך קמח ופרנסה בשפע, **זה סימן** כי 'אין תורה' - שאתה לא לומד כמה שאתה יכול.

לעומת זאת, מחדש רבינו חידוש גדול, שהדבר משפיע גם להיפך לטובת האדם, אדם שאין לו קמח ופרנסה בשפע, אין עליו תביעה שילמד כל היום, ומספיק שיקבע עתים לתורה. וזו הכוונה 'אם אין תורה' - אדם שאינו מסוגל ללמוד כל היום, **זה סימן** כי 'אין קמח' - שחסר לו פרנסה.

ובלשון קדשו של רבינו: "**אין הקב"ה שואל** [-תובע ומבקש] **מהאדם ללמוד תורה, עד שמכין לו פרנסתו**".

[אור החיים פרשת בחקותי כו ג; פרשת האזינו לב ב]

סגולת הליכה בתפילין כל היום, ומנהג רבינו הקדוש

אם פקדתי תלכו. בפירוש כ"ה, מפרש רבינו הקדוש, שהתפילין נקראים חוקה, וכפי שנאמר "ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה", וזה הפירוש "**אם בחוקותי תלכו**", דיש מצוה ללכת כל היום עם התפילין שנקראים "חוקה".

אמנם רק בתנאי "**ואת מצוותי תשמרו**" - שישמרו את אותן המצוות הנוהגות בשעת הנחת תפילין. להיזהר שלא יסיח דעתו מהם ולא יפיה בהם.

ועל ידי כך יתקיים המשך הפסוק "**ועשיתם אותם**", מלשון תיקון, שאנו מתקנים את עצמינו להשראת השכינה. וכמו שכתוב "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ודרשו חז"ל שזה מתייחס לתפילין שבראש, שהאדם השובש אותם בקדושה, השכינה שורה עליו, ולכן זה מביא פחד אלוקים על הסובבים אותו.

ואכן כך נהגו רבינו הקדוש ותלמידיו להישאר עם תפילין במשך כל שעות היום, וכפי שמעיד רבינו במכתבו על סדרי הלימוד בישיבתו הקדושה בירושלים: "ואופן הלימוד הוא בטלית ותפילין כל היום, ובקדושה וביראת שמים ובענוה ובכל מילי דחסידותא". ובהקדמה לספר ראשון לציון כותבים תלמידי רבינו: "הרב דומה למלאך ה' צבא-ות מעוטף בטליתו ותפילין בזרועו".

וכך מתאר את לימודו של רבינו, רבי שלמה חסאן בהקדמת הספר 'קדשי דוד': "דמי לבר אלהין, אינו אלא שרף, כמראה הבזק, פטיש החזק עמוד הימני, יושב בשבת תחכמוני, מוכתר בנימוסו, מעוטף בטליתו, פאר חבוש על ראשו, תפילין דרב חב"ב מבוקר לערב".

זכותו יגן עלינו זכרוננו צדיק לברכה

גולה למקום תורה – כשיש בעירו תלמידי חכמים

עוד יצא על דרך אומנם ז"ל (אבות פ"ד מ"ד) 'הוי גולה למקום תורה', שצריך לכתת רגליו ממקום למקום ללמוד תורה, וצא ולמד דבריהם ז"ל בגמרא (חגיגה ה:): כי פלן הוי גולין ללמוד, ויש שהיה הולך ששה חדשים וחוזר כמו כן לעסוק ביום אחד, והוא אומר "אם פקדתי" שהיא עסק התורה צריכים שתלכו ממקומכם אחריה, גם כדי שתהיו פנויים, אין נכון ללמוד והוא בביתו כי יטרידוהו בצרכי הבית, לכן יעזב איש את אביו ואת אמו ויסע ממקומו ללכת אחריה (פירוש ז').

מבואר בדברי רבינו דמה שאמרו 'גולה למקום תורה' יש בזה שני ענינים, כי מלבד מה שעצם הגלות למקום תורה יש בה מעלה וסגולה. עוד זאת, שכשהוא עוזב ביתו, נמצא שלב האדם יותר פנוי ללימוד התורה.

וכן כתב בשו"ת **חתם סופר** (חו"מ סי' ט') דיש לצאת ללמוד תורה אפילו כשאביו גאון ורב גובריה ויש לו ישיבה בביתו מ"מ ילך למקום אחר, שכן מצונו דרבינו הקדוש צוה לבנו שילך ללמוד אצל רב, אע"פ שרבינו הקדוש היה לו מתיבתא וישיבה וכל חכמי הדור השכימו לפתחו, וכמו"כ מצונו שהלכו בני ארץ ישראל ללמוד בבבל אע"פ דהוי שכיחים בארץ ישראל יותר ישיבות, יעו"ש. **ובדרשותיו הוכיח החתם סופר** ("ח"א דף קא: ד"ה ולבא), דאנו רואים שעיקר התורה נמצאת באותם התלמידים אשר הם מחוץ לבית אבותם, ובהם מתקיימת ביותר.

ובבעל הטורים נתן רמז מן הפסוק "והיה כל מבקש ה' יצא" (פר' תשא לג, ז) מכאן רמז דצריך לגלות למקום תורה. **ובשלי"ה** הק' (פר' תשא שם) **ובפלא יועץ** (ערך גלות) הביאו רמז **צא - ולמד** שצריך לצאת מביתו כדי ללמוד תורה. ובהמשך שם כתב הפלא יועץ, בדורות הללו, אם יש לו ממי ללמוד במקומו בישוב, יותר טוב שאל יזוז ממקומו כדי שתהינה עיניו של אב פקוחות על ילדיו. וע"ע בענין זה בס' **כדאי הוא רבי שמעון** (פרידמן, מאמר נ"ח אות י"ב).

אך יש להעיר מדברי **הרע"ב** (אבות שם) על המשנה 'רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחריך', וז"ל: 'אם אין תלמידי חכמים במקומך, ומשמע דאם יש ת"ח בעיר אין ענין לגלות למקום תורה.

פטירת צדיק מן העולם רק בהסכמת וידיעת הצדיק,

ורמז שכתב רבינו הקדוש על שנת פטירתו

בעלי התורה יכולין ללכת לעולם העליון פשהם חפצים ורוצים ללכת הגם שצדיק לא הגיע זמנם ולא שלח המלך אחריהם, והוא מאמר "אם פקדתי" בספת חקתי שאתם עמלים בקום אתם בראשית עצמכם אם תרצו ללכת תלכו (פירוש כ"א).

רבינו הקדוש מביא את דברי הגמרא על כמה אמוראים שאמרו להכין עבורם תכריכים, לאחר שהרגישו בעצמם שכבר הגיע זמנם להיפטר מהעולם, ולומד רבינו מזה שצדיקים הרשות נתונה בידם לרצות למות, גם כשעדיין לא הגיע זמנם. ודברי המשנה במסכת אבות **'על כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת'**, נאמר רק באנשים פשוטים, אבל הצדיקים הם מחליטים וקובעים לעצמם השעה הנכונה להם להיפטר מן העולם.

ובפרשת וילך כותב רבינו, שאין הקב"ה נוטל את הצדיק מהעולם ללא הסכמתו הצדיק, ומחמת ב' סיבות. א. מחמת ידידותו עם הצדיק. ב. כדי שישפיק הצדיק להכין עצמו כראוי למצות 'ובכל נפשך' בשלימות, שימסור את נפשו לה' בכוונה נכונה. ובוה מפרש מה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה לפני פטירתו: וְנִצַּחְתָּ אֶל עַמֶּיךָ גַּם אֶתָּה פֶּאֶשֶׁר נֶאֱסַף אֶהְרֶן אֶחִידְךָ, שכמו שאהרן הכהן הסכים לפטירתו, כך תסכים אתה.

וידוע שישנם כמה רמזים שרבינו הקדוש שייר בחתימותיו הקדושים, על תאריך פטירתו המתקרב ובא, וכדלהלן: בחתימת יד קדשו על שער ספר 'היד החזקה' להרמב"ם (דפוס ונציה תס"ב), כותב רבינו שקיבל זאת במתנה, וזה לשון קדשו: 'ניתן לי במתנה מהיקר משה בן דוד נ' גיג, נדבת לי בתנאי שבכל עת שנלמד בו אני או תלמידי נזכירנה - נברכהו, **וזה יהיה עד ד' שנים. יום ז' תשרי שנת תצ"ט** לפ"ק. עבד ה' חיים נ' עטר ס'ט'. עד כאן. הרי לפנינו דבר מבהיל, שבתחילת שנת תצ"ט לא רצה רבינו להתחייב ליותר מ-4 שנים, כי הרגיש את פטירתו בשנת תק"ג.

בנוסף, בכל האגרות שכתב רבינו היה חותם כך: 'עבד ה' חיים נ' עטר', ואלו באגרת מתאריך ט"ו במר-חשון תק"ג (שמונה חודשים בדיוק לפני פטירתו בט"ו בתמוז), שינה וחתם כך: **'עבד ה' חיים נ' עטר שיחיה'**, וזו הפעם היחידה שהוסיף לחתימתו תיבת 'שיחיה'.

